

Coidamos-TEA

GUÍA PARA FAMILIAS QUE RECIBEN O DIAGNÓSTICO DE TEA

.....

A REALIDADE DE

1 DE CADA 100

PERSOAS NO MUNDO

.....

.....

EDITA
FEDERACIÓN AUTISMO GALICIA

Sede Social
Rúa Home Santo de Bonaval, 74 baixo
Centro de Recursos
Rúa Rodríguez de Viguri, 35
15703 Santiago de Compostela
Tel. +34 981 589 365
info@autismogalicia.org
www.autismogalicia.org

AUTORÍA
Cristina Couto Pena

COLABORA
Sabela Álvarez Fernández
Adriana Pazos Otton

Edición revisada: 2021

DESEÑO E MAQUETACIÓN
Ekinocio Comunicación

IMAXES
@Autismo Galicia
@Unsplash.com
Cuberta: ©markus_spiske

RECURSOS GRÁFICOS
pcr.vector /freepik

IMPRESIÓN
Díflux S.L.
DL: C 206-2021

PÁX.

05	1. INTRODUCCIÓN.
08	2. INQUIETUDES E SENTIMENTOS TRAS O DIAGNÓSTICO.
10	3. QUE É O AUTISMO?
12	3.1. Que características presentan as persoas con TEA?
13	3.2. Cal é a causa?
14	3.3. Ten cura?
15	4. FALSAS CRENZAS E MITOS.
18	5. COMUNICACIÓN.
22	6. APOIO.
29	7. COIDADO DUN MESMO.
31	8. EDUCACIÓN.
34	9. INTERVENCIÓN E TERAPIAS.
38	10. QUE ME ACHEGA TER UN FILLO/A CON AUTISMO.
40	BIBLIOGRAFÍA E RECURSOS.
43	DIRECTORIO DE ENTIDADES.

Esta guía xorde a raíz do Programa Coidamos-TEA. Un programa levado a cabo en catro concellos galegos (Cee, Ponteareas, Burela e Monforte de Lemos) que tivo por obxectivo traballar pola capacitación e apoderamento das familias das persoas con Trastorno do espectro do autismo (en diante TEA) e mellorar así a calidade de vida dos seus fillos e fillas e da propia familia.

Pretendemos con esta guía darlle voz a pais e nais participantes no programa Coidamos-TEA e apoiarnos nas súas experiencias para falarlle sobre as dúbidas que podes ter nestes momentos.

Aínda así, e a pesar que tanto o desenvolvemento da persoa con autismo como a vida familiar probablemente sexan diferentes non significa que sexan peores. Será un camiño distinto, cheo de aprendizaxes, vivencias, retos e dificultades, pero tamén de bos momentos.

Agora que recibiches o diagnóstico, é natural que teñas sentimentos negativos, asimilalo é un proceso que requirirá tempo, pero non estarás só/soa.

AGRADECEMENTOS

As nais e pais participantes no programa Coidamos- TEA levado a cabo en Cee, Burela, Monforte de Lemos e Ponteareas.

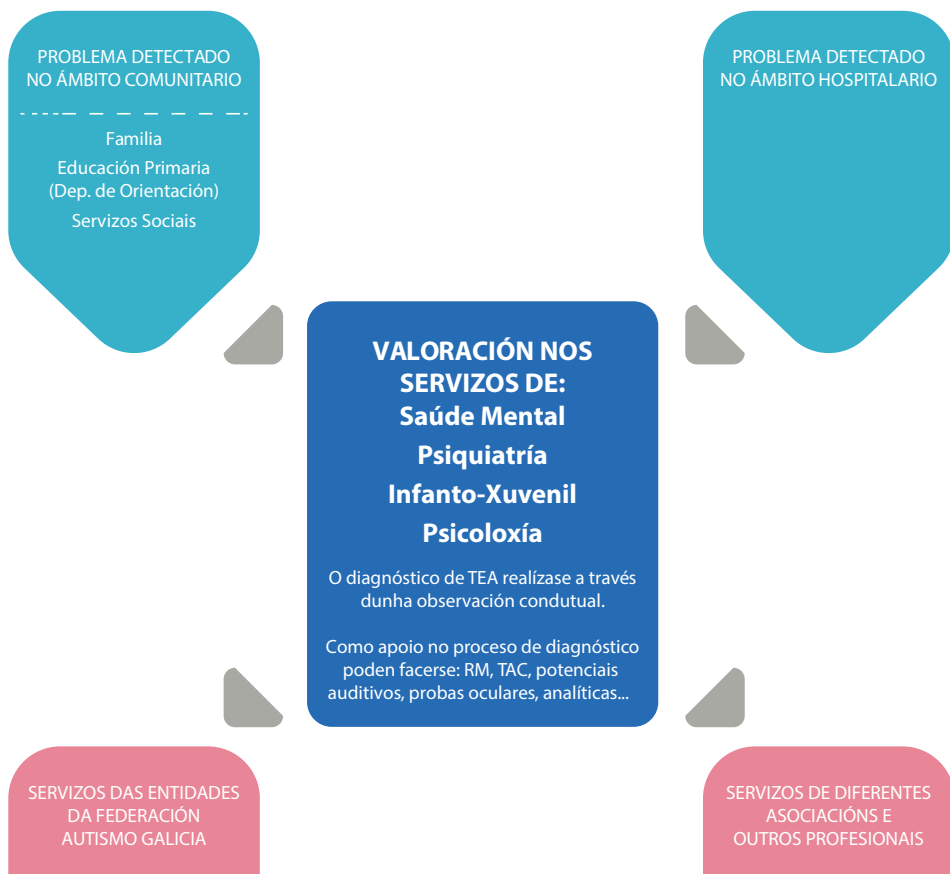
Seguiremos xuntos nesta andaina.

O CAMIÑO ATA O DIAGNÓSTICO

MENOR A PARTIR DOS 6 ANOS OU PERSOAS ADULTAS CON SOSPEITA DE TEA

“

SENTIMENTOS

”

Penso que sentimentos normais poden ser calquera e todos son lícitos e válidos e non hai que sentirse mal nin culpable, xa que é un proceso que hai que pasar e pouco a pouco hai que ir levantándose, e é xusto e necesario sentirse mal ao comezo.

NAI DO PORRIÑO

INQUIETUDES E SENTIMENTOS TRAS O DIAGNÓSTICO.

Non hai unha única forma de reaccionar ante a situación que estades vivindo. É importante un tempo de adaptación para coñecer o trastorno do voso fillo ou filla. Ter un fillo ou filla con TEA, xera crises, e por conseguinte, cambios en todo o sistema familiar.

A pesar de cada familia tras un diagnóstico reacciona de diferente maneira, todas pasan por certas etapas ata chegar a aceptación.

Na primeira etapa despois de que moitos coñecedes o diagnóstico, resúltavos moi difícil asimilar dita situación, é normal. Pode haber un período de negación do diagnóstico e logo outro de recoñecemento da existencia da diferenza do voso fillo ou filla. É normal que aparezan sentimentos de coraxe e culpa.

Necesidades adaptarvos á situación, posto que todos os membros da familia, e en especial os pais, sofren moita tensión emocional. Sentir dor, rabia, frustración non é malo, incluso é necesario, sabendo que vai haber un momento posterior no que teñamos que ser capaces de seguir adiante na búsqueda de recursos e servizos para mellorar o benestar da persoa con TEA e a vosa familia.

A aceptación da condición do teu fillo/filla permitirache crear novas esperanzas e ilusións e ir vendo o desenvolvemento do teu fillo ou filla a medida que se traballen as súas dificultades.

Moitos dos pais e nais participantes do Programa Coidamos-TEA, cando recibiron o diagnóstico, coinciden en que ao comezo se facían moitas preguntas, e a pesar de que cada caso é diferente, recoñecen na maioría dos casos, que traballando cos seus fillos ou fillas e prestando o apoio axeitado, estes/as van conseguindo dar resposta afirmativa estas preguntas (Falará? Mirarame? Abrazarame? Xogará?, etc.)

«Eu sentín moitísima rabia, impotencia, frustración... Despois de todos eses sentimentos, de tirar papeleiras... pois, sintes dor, moitísima dor que aínda sinto hoxe en día e que sentirei pero ganas tamén de seguir para adiante, pelexar e conseguir cousas, de conseguir o mellor para eles, de que a familia siga funcionando, de que haxan os menos problemas posibles».

NAI DE BURELA

«Eu preguntábame se falaría e ademais empregaba o verbo “falar” en lugar de “comunicar”, cando é algo que hai que matizar pero o que a min me preocupaba era se eles falarían ou se chegaríamos a entendernos, porque para min era fundamental e segue sendo».

NAI DE BURELA

«Cando a xente me preguntaba se falaba, eu sempre pensaba que por que non nos preguntábamos se entendía, ou sexa, como tiña linguaxe pero non nos comunicaba con el, prefería saber que me estaba entendendo ca que me falara se non dicía nada realmente».

NAI DE FOZ

QUE É O AUTISMO?

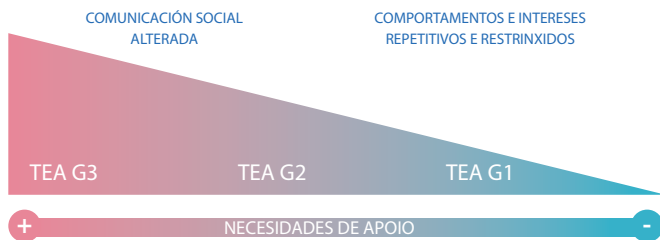
O TEA (Trastorno do Espectro do Autismo) fai referencia a un conxunto amplo de condicións que afectan o neurodesenvolvemento e funcionamento cerebral, dando lugar a dificultades na comunicación e socialización e actividades e intereses restrinxidos de pensamento e conduta, con variacións de intensidade.

Falamos de espectro, e isto quere dicir que afecta de maneira diferente a cada persoa na súa capacidade para responder de maneira adaptativa as esixencias da vida cotiá.

O TEA pode estar asociado a calquera nivel de capacidade intelectual ou aprendizaxe. En todo caso, estamos falando dunha forma diferente de percibir o mundo.

Varía moito a forma e intensidade en que se presenta en cada persoa, aínda que todas elas comparten características comúns, e cada unha está nun punto diferente dentro do espectro do autismo.

DESENVOLVEMENTO TÍPICO

«Penso que é moi importante empaparse de información, saber extraer o que máis nos interesa e aplicar iso as nosas necesidades cos nosos fillos/as».

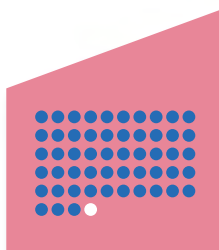
PAI DE MONFORTE DE LEMOS

«O autismo é un metro de medir e a ti cando che din que o teu fillo ou filla ten autismo, pois entra nese metro, pode estar no centímetro 1 ou no centímetro 99, se está no 99 o mellor pode estar moi afectado e se está no centímetro 1 vai ter menor afectación».

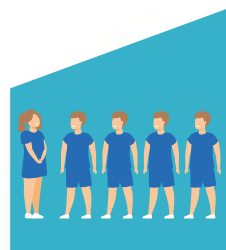
PAI DE MONFORTE DE LEMOS

PREVALENCIA
1 DE CADA 100
NACEMENTOS
EN EUROPA

1 DE CADA 54
NENOS/AS
DO MUNDO PODE
PRESENTAR TEA

1 NENA
POR CADA
4 NENOS

As cifras.

As cifras de prevalenza 1 caso de TEA por cada 100 nacementos¹.

1 de cada 54 nenos/as pode presentar TEA².

As investigacións sinalan que o TEA preséntase 4 veces máis no caso de homes que de mulleres.

Pero estes datos cuestiónanse, polo aumento de diagnósticos en nenas e mulleres que se están producindo nos últimos anos. As mulleres poden pasar desapercibidas, os resultados son significativos para sinalar que estas mulleres non están sendo identificadas ou que a súas características se enmascaran con outro trastorno, como depresión, ansiedade, trastorno de alimentación, etc.

1. Autism-Europe Aisbl 2015.

2. Centro de Control de
Enfermidades de Atlanta,
CDC 2020

3.1

QUE CARACTERÍSTICAS PRESENTAN AS PERSOAS CON TEA?

As características son criterios diagnóstico que non teñen por que compartir todas as persoas con autismo.

O TEA vai presentar principalmente dificultades en dúas áreas de desenvolvemento: alteracións na comunicación e interacción social e presenza de patróns e/ou intereses restrinxidos de conduta.

Socialización

Os nenos e nenas con autismo teñen dificultades para interactuar con outros e establecer vínculos afectivos (falta de competencias sociais para entender o entorno, entender o que pensa e cre a outra persoa)

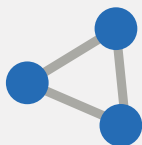
As súas habilidades de interacción poden ir dende o illamento social, a falta de interese, a intentar establecer relacións dunha forma estraña, por non saber como facelo, e sen ter en conta as reaccións das persoas.

Nivel intelectual

A súas habilidades poden ir dende a discapacidade intelectual a capacidades intelectuais na media ou capacidades superiores. Porén, todas as persoas con TEA comparten diferentes características que definen o trastorno.

En ocasións pode presentar características como hipersensibilidade (procesamento dos estímulos de forma máis intensa chegando incluso a percibir o malestar ou a dor) ou hiposensibilidade (baixa percepción) a algúns estímulos auditivos (sons), táctiles (tecidos, texturas...) olfactivos ou gustativo.

Comunicación e linguaxe

Presentan alteracións a nivel verbal e non verbal que poden variar dende non ter linguaxe ou é repetitiva ata as persoas que teñen habilidades lingüísticas fluídas, pero non saben utilizalas para manter unha comunicación recíproca funcional.

Conduta

Poden presentar patróns de intereses limitados e conduta repetitiva e estereotipada que se traduce en problemas para afrontar cambios nas actividades e contornas. Moitas das condutas catalogadas como «problema» poden ser polas dificultades de comunicación.

O TEA pode ir acompañado doutros problemas de saúde asociados como a epilepsia, discapacidade intelectual, problemas de movemento, hiperactividade, problemas de sono e outros. Coa adolescencia, pode manifestarse ansiedade, depresión, trastornos obsesivos compulsivos, etc. Que debemos vivir.

En base as características nomeadas podemos falar do que poden necesitar as persoas con autismo:

Orde, estrutura. Anticipándolle que fará, como, cando e con quen o fará.

Darlle as ferramentas para comunicarse adaptándose as súas posibilidades. (Sistemas alternativos/ aumentativos de comunicación- SAAC, linguaxe signada, pictogramas, etc.)

Axudarlle a aprender sen moitas frustracións.

Os límites e pactos co adulto: achegarlle seguridade.

NECESIDADES

Szatmari, 2006, p.17

*«Todo depende do modo de mirar ás cousas.
Unha vez entendes como pensan e ven o mundo
aquelos que un día che parece unha discapacidade
outro día pode ser un talento ou un don».*

3.2

CAL É A CAUSA?

A causa do autismo no voso fillo ou filla non está identificada. Actualmente ten máis peso a hipótese de que os factores xenéticos xogan un papel moi importante. Pero a gran variabilidade do autismo apunta a importancia que pode ter a interacción entre diferentes xens e factores ambientais en relación ao desenvolvemento do autismo.

Aínda que a hipótese con maior forza sexa a xenética, non significa que os trastornos xenéticos sexan necesariamente hereditarios.

Ante a preocupación de ter máis fillos/fillas, e que puidesen ter TEA, é importante solicitar unha avaliación xenética especializada, xa que cada caso é diferente. O consello xenético é un dereito que tedes e que os vossos neuropediatras ou psiquiatras infantís deben solicitar. A información ao respecto pode axudarvos a tomar unha decisión. É importante saber que se temos un fillo ou filla con autismo as probabilidades de ter outro fillo ou filla con autismo cando non é posible identificar a causa xenética específica é dun 10%. Esta porcentaxe é superior ao 1% esperado na poboación xeral e increméntase nos casos que xa se teña dous fillos/as con TEA un 30 %.

3.3

TEN CURA?

O Autismo non ten cura. Acompañará a persoa ao longo da súa vida, aínda que as manifestacións e necesidades cambiarán o longo nas diferentes etapas.

É un erro recorrer a supostos médicos ou milagres que xeran confusión e frustración.

Sabemos que o apoio terapéutico fai que os nenos e nenas con TEA melloren nas súas dificultades e alcancen melloras nas competencias que teñen maior dificultades.

“

DESMONTANDO FALSAS CRENZAS

”

Cando nos deron o diagnóstico non falaba nada e agora fala como un papagaio. Exprésase moi ben. Comeza a xogar e antes só daba voltas. É tamén é un neno que é moi riseiro e mírate moito. A miña experiencia dime que para nada é así.

NAI DO PORRIÑO

FALSAS CRENZAS E MITOS.

En moitas ocasións, un dos maiores obstáculos co que vos encontrades as familias dun neno ou nena con TEA son falsos tópicos e crenzas que a sociedade ten e que moitos medios de comunicación seguen a difundir. Queremos resaltar a falsidade dalgunhas crenzas como:

«Todos os nenos e nenas con TEA presentan discapacidade intelectual».

Moitas persoas con TEA teñen asociada discapacidade intelectual, pero hai que destacar que o coeficiente intelectual de outros nenos/nenas con TEA esta na media ou é superior, e que algunhas persoas teñen aptitudes destacadas.

«Os nenos e nenas con TEA non son capaces de comunicarse».

Os seus problemas de comunicación varían segundo o desenvolvemento intelectual e social. Non todas as persoas chegan a adquirir linguaxe pero poden comunicarse beneficiándose de sistemas alternativos/ aumentativos de comunicación.

«As persoas con autismo son incapaces de sentir».

Non significan que non sintan senón que quizais a súa dificultade está na forma de expresar como o facemos as persoas que non temos autismo ou que nos non sexamos capaces de interpretar os sinais das súas emocións e sentimentos.

«Os seus pais e nais maleducáronos por iso son así».

Os nenos e nenas con autismo polas súas dificultades moitas veces non poden evitar as condutas que presentan, pero poderemos modificar algunhas delas a través de intervención adecuada.

«O autismo pode estar relacionado coa administración de vacinas, intolerancias alimentarias (glute, caseína) ou intoxicación por metais pesados (mercurio, chumbo)».

Estas teorías actualmente carecen de aval científico e foron refutadas.

«A recuperación e moi escasa».

Os avances prodúcense na maioría das veces con estimulación e intervención adecuada os obxectivos vanse conseguindo.

Advertencia coas prácticas non avaladas científicamente.

Prácticas como o tratamento con MMS (Clorito de Sodio) poden poñer en risco a saúde. Beber a cantidade indicada polos vendedores nas etiquetas do MMS pode causar náuseas, vómitos, dores de estómago, diarrea, irritación nos ollos, fallo renal, hemólise, problemas respiratorios ou síntomas dunha deshidratación grave que pode levar a unha hipotensión mortal.

Estás prácticas poden ser tamén facer unha dieta libre de glute, coa que non podemos confirmar a súa eficacia, xa que non dispoñemos de evidencia, segundo os resultados dos estudos, de que as proteínas implicadas sexan as propias do glute e, por tanto, non hai evidencias para declarar que as persoas con autismo deben seguir unha dieta libre de glute.

Desde Autismo Galicia rexeitamos calquera práctica que non estea contrastada e avalada por organismos sanitarios e poña en risco a saúde da persoa.

Para coñecer o autismo é importante formase. Temos que ter en conta que moitos recursos de internet e bibliográficos tratan temas importantes sobre autismo pero non todos son boas fontes de información. Os sitios recursos que incluimos a final da guía son fontes das que podedes facer uso, guiar e obter información.

Pais do Coidamos-TEA dinos que chegan a reformularse incluso algunhas preguntas e a súa resposta, dando un sentido libre de estereotipos e falsas crenzas e ofrecéndonos outra perspectiva distinta como por exemplo no caso dalgunhas nais que pasan de utilizar o verbo «falar» a utilizar outros relacionados como «comunicar» ou «entender», relacionados coa comunicación pero cun matiz diferente xa que moitas veces incluso podemos comunicarnos e entendernos sen ter que falar.

«(...) penso que si que expresa sentimentos pero ao mellor temos que ser nós os que aprendamos a interpretalos».

NAI DE BURELA

«Claro que expresan sentimentos e interaccionan. A miña filla ría moito de pequena, gustáballe que lle fixeran cóxegas e ría con moitas ganas».

NAI DE FOZ

“

COMUNICANDO O DIAGNÓSTICO

”

Falar abertamente do diagnóstico é dicir sempre a verdade, sen dramatizar. Sobre todo explicar o que pode representar maior dificultade para o teu fillo ou filla e darlle pautas e consellos de como resolver determinadas situacións para que tanto avós/as, como tíos/ tías se sintan seguros/as e non lles dé medo coidar do seu neto/a, sobriño/a...

No meu caso, os avós falan incluso con avós outros nenos/as e danlles consellos... Eu creo que o que nos pasa a nos tamén lles pasa a eles, e a medida que ti vas aprendendo eles tamén van aprendendo contigo.

NAI DE CEE

COMUNICACIÓN.

Na familia é sempre importante a comunicación, o diálogo. Que compartades os problemas coa familia, coas amizades, falar cos irmáns e irmás e explicarlles qué ocorre, pedirllas a súa colaboración da forma máis normal posible, vains servir de motor de apoio. É importante que todas as persoas que teñan relación coa persoa con TEA coñezan as características do trastorno. Para comprender a súa conduta, axudarvos no coidado e goce da vosa relación.

Comunicación cos irmáns/ irmás.

Os irmáns e/ou irmás dos nenos/as con TEA tamén teñen que facer fronte a un proceso de adaptación. Con frecuencia, preocúpalles que ter un irmán/ irmá con estas características podan chegar a afectalos a eles/as e a familia.

Os irmáns e ou irmás necesitan:

Un espazo onde expresar os seus sentimentos e recibir información.

Que a familia poida anticipar e facer fronte a súas preocupacións, proporcionándolle información sobre o trastorno. Sempre de maneira adecuada a súa idade e cando o precise.

Buscar actividades que lle permitan ter un tempo sen a persoa con TEA e actividades que lle permitan convivir co seu irmán ou irmá e gocen.

Recordar que o seu irmán ou irmá é quen de facer moitas cousas.

IRMÁNS E IRMÁS

Familiares e amizades.

Os avós/ avoas e outros familiares e amizades, poden representar un rol moi relevante en canto aos apoios.

Os avós e avoas son persoas que en moitos casos cando reciben o diagnóstico, teñen un sentimento dobre de dor: por unha banda, polo seu neto/a diagnosticado de TEA e por outra banda, pola súa filla ou fillo como pai/ nai do neno con TEA.

Coa parella se a houbese, é importante compartir a experiencia, comunicarse e apoiarse mutuamente, intentando romper cos sentimentos de culpabilidade e os cambios na relación de parella, as rutinas e plans que se poden producir por mor do impacto do diagnóstico

No caso dos amizades, temos que ter en conta que moitas veces apártanse por non saber como ou que facer. Pero noutras ocasións son os pais os que deixan de facer as actividades que facían con estes amigos por estar centrados no seu fillo ou filla.

É importante:

Explicarlle o diagnóstico e cales son as áreas de dificultade do seu fillo ou filla. Pero tamén cales son as súas potencialidades.

Pídelles que vos axuden a investigar sobre o tema, e que se informen sobre que é o TEA e o que se pode facer (libros, películas...)

É preciso que saiba que a mellor forma de apoialos é participando con vós nas mesmas actividades nas que sempre participaron e que sexan flexibles á hora de facer cambios que faciliten a participación do voso fillo/a.

PERSOAS DA SÚA CONTORNA

No resto de persoas, moitas veces a súa forma de reacción contraria o que esperamos e producida por falta de coñecemento acerca do autismo.

Para a maioría dos pais e nais do programa Coidamos-TEA, este momento comunicativo coa súa familia supuxo un proceso lento, no que previamente eles debían entender o que implica o autismo ou polo menos dispoñer das palabras axeitadas para facerllo saber. Todos eles e elas coinciden en que é necesario ser honestos e abertos á hora de comunicarllo a familia. Ademais, débese dotar a familia de estratexias, pautas e recursos que xa utilizan os pais e profesionais para que no momento de tratar co neno/a para que poidan sentirse a gusto e gañen en confianza a estar co seu neto/a, primo/a, sobriño/a...etc.

«Segundo a miña experiencia, primeiro é mellor esperar e ordenar as ideas propias cando che dan o diagnóstico e unha vez que pensamos que nós o temos máis ou menos claro e asimilado si, eu díxenllo quitándolle un pouco de ferro ao asunto, intentando calmar os ánimos. Explicóuselle o que era e o que se ía facer, sen ocultarlles o que é, pero intentando ser optimistas no momento de comunicalo».

NAI DO PORRIÑO

«Explicar que non é unha enfermidade, que é un trastorno, e é para sempre; usar unha linguaxe adecuada a idade de acordo a quen me estaba dirixindo, no caso dos irmáns sobre todo. Eu no meu caso non cambiaría nada, comuniquéillo a familia con toda sinceridade, no caso de seu irmán, pedín orientación a un profesional e foi un proceso progresivo de acordo a idade do neno, segundo considereí que el demandaba esa información».

NAI DE PONTEAREAS

«Se para ti é difícil entendelo, pero lees e amplías a túa información, como lles explicas a eles o que é verdadeiramente o autismo? Ese abanico tan amplo. Leva tempo, porque ademais cada caso é diferente. É un proceso lento e doloroso porque eu ante todo quería que os avós foran felices e visen que os seus netos estaban ben, pero eles seguramente xa se daban conta de que algo pasaba e non o dicían».

NAI DE BURELA

“

NA PROCURA DE APOIOS

”

Os mellores apoios son as asociacións, xa que nelas podes recorrer a profesionais preparados que coñecen os mellores métodos e pautas para resolver as dificultades do teu fillo ou filla.

Eu penso tamén que é moi positivo relacionarse con outros pais/nais que teñen fillos/as con autismo, a min no momento de recibir o diagnóstico tamén me gustase ter uns pais de referencia aos que lle preguntar dúbidas e quizais me puidesen orientar naquelas cousas que a min máis me custaban co neno.

NAI DE CEE

APOIO.

Para entender o Autismo é necesario información, comprensión, orientación e apoio. Os pais necesitan recibir un apoio profesional que vos axude a interpretar a conduta do voso fillo ou filla.

Buscade no profesional unha explicación clara e sincera acerca das dificultades que pode ter o voso fillo/a e preguntade as dúbidas abertamente.

As entidades da Federación Autismo Galicia e as asociacións de profesionais e nais e pais de persoas con TEA prestan axuda e asesoramento psicolóxico, legal e social nas distintas etapas da vida da persoa. Ademais de informar sobre recursos e prestacións sociais. Algunhas delas ofrecen servizos de lecer e respiro familiar, campamentos, pisos tutelados, centros ocupacionais e residencias. A relación con estas asociacións axuda as familias a cambiar experiencias, aprender conxuntamente e embarcarse en proxectos comúns.

Se o diagnóstico o obtivo nun servizo de saúde privado. Recomendamos que faciliteis unha copia do informe diagnóstico a ó/á pediatra, para o apoio e seguimento do estado de saúde do voso fillo ou filla.

No caso de que o diagnóstico fose a través do Servizo Público de Saúde (SERGAS) e vaia realizar un programa de intervención en atención temperá ou outro servizo de apoio e intervención, tamén é importante facilitarlle o informe ao profesional que realice a terapia.

No ámbito escolar, a persoa responsable do departamento de orientación pode solicitar a colaboración do Equipo de Orientación Específico (EOE) da Consellería de Educación da Xunta de Galicia para asesoramento sobre o/ a alumno/a.

Podedes acudir aos servizos sociais e comezar por pedir o recoñecemento do grao de discapacidade e/o recoñecemento da situación de dependencia xa que son as claves para que a persoa poida poder acceder aos servizos recollidos na carteira de Servizos Sociais para a promoción da Autonomía Persoal e Atención ás Persoas en situación de Dependencia.

En moitos servizos sociais comunitarios e servizos sanitarios pode atopar diferentes profesionais do ámbito social

(traballadoras/es sociais, educadoras/es sociais, psicólogas/os...) que lle poden axudar non só na obtención de recursos e acceso aos servizos que se adapten as necesidades da persoa senón tamén ofrecer un apoio psicolóxico profesional, facilitar a participación na comunidade a través de programa de ocio, culturais, de saúde, educativos,... así como na aprendizaxe e mellora de habilidades parentais, etc.

Servizos de atención temperá e servizos educativos da Federación Autismo Galicia.

Os primeiros anos de vida son esenciais para alcanzar ese desenvolvemento, sendo moi importante garantir e potenciar ao máximo o desenvolvemento das capacidades físicas, sensoriais e sociais nesta etapa.

Os **servizos de atención temperá** dirixidos a nenos e nenas entre 0 e 6 anos, levan a cabo un conxunto de accións coordinadas con carácter global e interdisciplinar, encamiñadas a facilitar a evolución en todas as áreas de desenvolvemento do neno/a, respectando o propio ritmo e fundamentando a intervención en aspectos relacionais, lúdicos e funcionais. As accións dirixidas ás familias son de carácter orientativo e de apoio.

A atención temperá permite unha **estimulación integral** por parte de diferentes profesionais como logopedas, terapeutas ocupacionais, fisioterapeutas, pedagogos, psicólogos e neuropediatras.

As entidades da Federación Autismo Galicia ofrecen diferentes servizos de apoio e axuda mediante os servizos de atención temperá ou os servizos de asesoramento de estratexias educativas, así como centros de educación especial específicos para persoas con TEA.

APOIOS DURANTE A VIDA ADULTA.

Entender ás persoas adultas con TEA como persoas con capacidade para participar e decidir activamente no desenvolvemento da súa propia vida, con independencia da intensidade ou complexidade das súas necesidades de apoio, é fundamental para a calidade de vida da persoa e para adaptar as intervencións e apoios.

Entendendo o TEA como un abanico cuxos extremos dependen da menor ou maior necesidade de apoios, podemos atoparnos con diferentes situacións na etapa adulta, polo que existen diferentes servizos enfocados a adquirir a máxima autonomía e promoción, así como defender e respectar a dignidade e singularidade de cada persoa, garantindo a protección dos seus dereitos fundamentais en igualdade de condicións e sen discriminación.

Servizos e apoios durante a vida adulta da Federación Autismo Galicia.

As diferentes asociacións que conforman a Federación contan con recursos residenciais como centros de día e/ou centros residenciais, nos que prestan atención ás necesidades básicas, terapéuticas e sociais das persoas adultas con TEA que o necesiten, promovendo a súa autonomía e calidade de vida.

Para máis información sobre a oferta de recursos residenciais das nosas asociacións podes consultar o apartado de ENTIDADES da nosa páxina web.

INSERCIÓN LABORAL.

Ademais dos apoios referidos á toma de decisións e o desenvolvemento da vida adulta, entendemos os apoios para o emprego como un medio clave e esencial para afrontar a vida adulta con autonomía e independencia.

«O emprego constitúe un dereito fundamental, e recoñeceuse como un factor esencial que inflúe na mellora da calidade de vida, o desenvolvemento persoal e a participación plena de calquera persoa na sociedade».

Walsh, Lydon e Healy, 2014

Servizo de orientación e inserción laboral da Federación Autismo Galicia.

Desde a Federación Autismo Galicia e as súas entidades desenvolvemos varias liñas de traballo dirixidas a mellorar a capacitación das persoas con TEA para o acceso ao mercado laboral.

LIÑAS DE TRABAJO

OFRECER FORMACIÓN
PRELABORAL E
CAPACITACIÓN PARA
O EMPREGO

FORMACIÓN
ADAPTADA ÁS
NECESIDADES E
CAPACIDADES DO
COLECTIVO EN
CONTACTO CO ÁMBITO
EMPRESARIAL

OFRECER
INFORMACIÓN
E ORIENTACIÓN
LABORAL
ESPECIALIZADA EN
PERSOAS CON TEA

SENSIBILIZACIÓN
E IMPLICACIÓN
DO TECIDO
EMPRESARIAL COAS
POTENCIALIDADES
PARA O EMPREGO DO
COLECTIVO

O servizo de emprego da Federación Autismo Galicia está aberto a todas aquelas persoas con TEA que desexan incorporarse ao mercado laboral e que precisan de apoios e recursos para logralo.

ENVELLECIMIENTO.

Entender a vellez como unha oportunidade de contribuír á sociedade na medida que as persoas teñen máis experiencia e habilidades que achegar. Este é un dos principios do modelo actual de «envellecemento activo», entendido como un proceso que persegue optimizar oportunidades en distintas dimensións (saúde, participación e seguridade) co fin de mellorar a calidade de vida a medida que as persoas envellecen.

Na actualidade levan a cabo varios estudos sobre a situación das persoas con TEA e a vellez, destacando o estudo realizado por Autismo España³.

Estes estudos son actuais debido a que podemos falar do TEA como unha categoría diagnóstica relativamente recente, existindo pouca información sobre as historias de vida das persoas adultas con TEA e sobre a evolución das súas necesidades ao longo do ciclo vital.

O incremento de esperanza de vida pode conlevar un aumento na vulnerabilidade, así como no agravamento dos síntomas, debido ao incremento de enfermidades asociadas co envellecemento como as cardiopatías, a demencia ou o cancro, así como outros factores que aumentan a vulnerabilidade

3. Estudio INSETEA: investigación sobre os procesos de envellecemento das persoas con TEA (2015-2016)

nesta etapa vital. Por iso, o desafío nesta etapa é vivir máis anos cunha calidade de vida adecuada.

Desde a Federación Autismo Galicia traballamos para facer fronte a esta realidade latente, camiñando tamén cara ao futuro, tendo en conta a crecente prevalencia do TEA na sociedade. O noso obxectivo é preparar ás persoas con TEA e as súas familias para o exercicio pleno dos seus dereitos ao longo de toda a vida, evitando nesta etapa a invisibilidade, favorecendo a participación e a existencia de sistemas de apoio.

Ao longo de todo o ciclo vital, todos os pais/nais do Coidamos-TEA coinciden en que é necesario buscar o apoio de outros pais/ nais que pasaron polo mesmo proceso, xa que son quen mellor te pode entender e saber polo que outro pai/nai dun neno ou nena con autismo está a pasar.

Moitas das familias pensan que é necesario contactar con asociacións de pais e participar en aquelas charlas ou talleres que se dirixen a familias con fillos/as con necesidades especiais como un espazo no que canalizar as súas emocións e sentimentos e para resolver dúbidas relacionadas co seu caso.

Aínda que para elas/eles tamén é imprescindible contar con axuda dos profesionais especializados no tratamento do TEA, os cales poden prestar apoio tanto ao neno/ nena para o seu desenrolo como a súa familia á hora de aplicar procedementos e estratexias co seu fillo ou filla.

«Eu sentínome moi apoiada dende o principio tanto polo colexio, como por papás e mamás doutros nenos/as, polos meus amigos/as, familia. Por todo o mundo, pero tamén é certo que eu buscaba ese apoio. Penso que hai que crear unha rede de apoio onde vivas, sexa unha cidade ou un pobo pequeno, é esa sempre foi a miña labor como nai».

NAI DE VIVEIRO

«Eu penso que no impacto de recibir o diagnóstico, falar con outros pais que xa pasasen polo mesmo é importantísimo, porque poden indicarche que facer ou por onde coller. Os SS.SS. pois depende do lugar e de como funcionen, pero son outro tipo de apoio e unha opción a hora de manterte informado sobre papeleos, axudas, becas...».

NAI DE SARRIA

COIDADO DE NÓS MESMOS.

O impacto do diagnóstico do TEA e a vida diaria da persoa coidadora, representa moitas emocións. Debido á acumulación de axentes estresores no ambiente en que a diario se desenvolve o coidado, poden xerar un agotamento mental, ansiedade, sentimentos de fatiga, depresión, sensacións de incompetencia, como tamén un deterioro na saúde física.

Necesitamos coidarnos para poder coidar. No coidado é importante, buscar tempo para un, para a parella e para os outros fillos e fillas. O estado emocional repercute non só nun/ nunha mesmo/a senón no resto da familia.

En moitos momentos pódese ter sensacións de incompetencia. Isto é algo normal. Cando ante situación indesexadas, fagamos o que fagamos non se producen cambios e esa situación vai a peor a mellor forma de superar isto, é conseguir información, formación e apoio de calidade.

Obxectivos para nos coidar:

Darse tempo. É necesario elaborar as emocións, antes de poder sobrepoñerse e actuar.

Entender e xestionar as emocións. Non debemos ter medo a amosar as emocións.

Escoitar a **linguaxe do corpo**. Pode indicarnos que algo non vai ben.

Detectar e afrontar as **fontes de estrés**.

Intentar manter o **contacto coa realidade**: aceptar a vida tal e como é (sen caer na resignación nin na autocompaixón)

Coidarse a un mesmo: e deixarse coidar polos demais. Tedes dereito a pedir axuda.

Buscar solucións que se axusten as súas necesidades a través dos **servizos públicos**.

Procurar facer unha vida coas actividades e ocio que se facía antes.

Manter facetas da súa **propia vida** que non inclúan os vosos fillos.

Usar os **servizos das asociacións** (apoios ás familias, respiros familiares, escolas de pais...)

Todas as nais e pais coinciden en que o coidado dun/ unha mesmo/a é moi importante para poder estar ben con elas/ es mesmas/os e coidar axeitadamente do seus fillos/as. A pesar de que o consideran un aspecto importante, tamén recoñecen que en moitos casos se esquecen de si mesmas/os, especialmente tras recibir o diagnóstico; afirman que este é un momento no que se puxeron a buscar información información, estratexias, recursos... para mellorar e conseguir que o/a neno/nena vaia progresando día a día.

«Eu creo que pecamos de estar involucrados 24 horas e chega un momento que vale máis a pena desconectar media hora que recuperas e volves con forzas».

NAI DO PORRIÑO

«Ao comezo só pensas nel/a, en que tes que facer para mellorar, estimular, en que tes que buscar información... e todo iso. Eu non pensei en min dende logo, pero recoñezo que sí é necesario porque todo te cansa e te chega a angustiar».

NAI DE SARRIA

«Si, é difícil ao principio, no meu caso foino, pero aprendín que hai máis cores aparte do azul, e é bo facer actividades en solitario, quedar con xente, e incluso prohibir que che falen de autismo a veces tamén, desconectar...».

NAI DE PONTEAREAS

“

POR UNHA EDUCACIÓN DE CALIDADE

Para educar as persoas con autismo, non basta con coñecer e aplicar unhas determinadas pautas, non todo está nos libros. Ás veces é necesario comprender en que consiste ter autismo.

”

NAI DE MONFORTE DE LEMOS**EDUCACIÓN.**

Cando o neno ou nena vaia a escolarizarse, debes ter en conta que hai varias modalidades de escolarización.

A política educativa da nosa comunidade autónoma contempla dous tipos de centros para efectos de escolarización:

Centro ordinario e centro de educación especial:

Con relación os centros de educación especial, existen colexios que atenden a alumnos e alumnas sen ningún tipo de diagnóstico ou con diversos diagnósticos (Centro educativo ordinario) e outros específicos que escolarizan a alumnado cun trastorno do neurodesenvolvemento (Centro de educación especial).

Escolarización no centro ordinario:

A nosa lexislación contempla, como norma xeral, a escolarización do alumnado con necesidades educativas especiais nos centros ordinarios. Para levala a cabo é necesario propoñer as oportunas adaptacións e medidas, tanto de tipo organizativo, como de apoio e de recursos humanos e materiais. É importante na inclusión que o alumno/a conte coas capacidades para ter un desenvolvemento óptimo na aprendizaxe.

Escolarización no centro de educación especial:

O alumnado con necesidades educativas especiais e permanentes que requira recursos e atención especializados difíciles de prestar nos centros ordinarios pode co acordo expreso das familias, escolarizarse nestes centros.

Escolarización no centro de educación especial específico:

Trátase dun centro de educación especial que atende exclusivamente ao alumnado que presenta un trastorno do neurodesenvolvemento concreto (Centros de educación especial específicos de TEA; CEE Aspanaes, CEE Menela, CEE Os Mecos)

Escolarización combinada entre centro ordinario e específico:

Esta opción consiste en que o alumnado asista parte da semana ao centro específico e a restante ao centro ordinario. Beneficiándose deste xeito das vantaxes que lle poidan achegar ambas as dúas modalidades.

Escolarización en centros ordinarios onde haxa habilitada pola administración educativa unha aula específica:

Esta posibilidade educativa ofrécelle ao alumnado a modalidade de educación especial, que estará suxeita ás mesmas condicións e procedementos ca nos centros específicos, pero aproveitando ao mesmo tempo a situación dentro dun espazo ordinario, que facilita a integración da persoa e a súa participación nalgunhas actividades do centro.

Centros ordinarios de escolarización preferente:

Son os que están dotados e equipados para dar unha resposta educativa axustada ás necesidades deste alumnado, quen, polo tanto, terá preferencia para ser escolarizado neles. Correspóndelle á Administración educativa a asignación a estes centros.

Como se leva a cabo o proceso de escolarización?

O proceso de escolarización é o mesmo que noutros casos de necesidades educativas especiais. Daquela, os pasos a seguir son:

1

SOLICITUDE

A familia fai a solicitude de praza no centro escolar correspondente, para o que pode acollerse á orde de admisión.

2

PROCESO

A dirección do centro, despois de informar a familia do proceso que debe seguir, comunícalle ao Departamento de Orientación a necesidade de avaliación psicopedagóxica do/a alumno/a con necesidades de apoio específicas.

3

AVALIACIÓN

O departamento de orientación escolar do centro realiza a avaliación psicopedagóxica para determinar as necesidades educativas específicas que presenta o neno ou a nena e o seu nivel de competencias e elaborará un ditame de escolarización (recursos necesarios, orientacións psicopedagógicas, proposta de modalidade de escolarización...)

4

ASESORAMENTO

Os equipos de orientación específicos provinciais (EOE) poderán, sempre que se considere preciso e dentro do ámbito das súas competencias, intervir neste proceso de valoración e toma de decisións educativa.

Podes obter máis información na web da Xunta da Consellería de Educación da Xunta de Galicia: <http://www.edu.xunta.gal>

Os centros educativos teñen a súa disposición un protocolo de atención ao alumnado con TEA: dispoñible na web da Consellería de educación.

“

A INTERVENCIÓN ESPECIALIZADA E DE CALIDADE

Buscar un centro especialista onde fagan unha intervención individualizada. Precísase unha profesional que guíe e que te axude a comprender porque o neno se comporta dun xeito determinado e permíteche non sentirte mal por non saber o que tes que facer.

”

NAI DE PONTEAREAS

INTERVENCIÓN E TERAPIAS.

As características das persoas con TEA e o seu perfil de desenvolvemento persoal e social obrigan a definir obxectivos e necesidades de apoio específicos. Desde a rede de servizos da Federación Autismo Galicia se aposta pola intervención a través de apoios altamente especializados. Estes apoios son permanentes, durante o ciclo vital da persoa e axústanse aos cambios e progresos da persoa con TEA.

A rede de servizos das entidades de Autismo Galicia conta con equipos de profesionais de carácter multidisciplinar, cunha formación e coñecemento específico do TEA, fundamental para o coñecemento das necesidades das persoas con TEA e o apoio integral á persoa e á súa contorna, seguindo criterios de calidade.

A terapia ou tratamento recomendado para a intervención baséase no desenvolvemento das capacidades das persoas con TEA e os apoios necesarios para favorecer o seu desenvolvemento persoal, social e a calidade de vida da persoa con TEA e a súa familia.

Esta intervención debe ser individualizada e realizada por un equipo multidisciplinar. Baseadas na evidencia, e en contra de prácticas fraudulentas que xeran desconcerto, prometen a mellora ou curación do autismo, ou ben poden poñer en risco a saúde da persoa.

A atención e intervención nos primeiros anos de vida é fundamental porque existe maior probabilidade de mellora e aprendizaxes significativos, debido á plasticidade neuronal do cerebro infantil. É importante identificar os elementos e circunstancias que interfieren no desenvolvemento e poñer en marcha as accións e programas necesarios que faciliten o desenvolvemento integral do menor.

A atención temperá é necesaria para todo neno ou nena que presente algunha alteración no seu desenvolvemento. Sendo este, un dereito recoñecido.

A intervención pode favorecer a inclusión escolar e producir melloras en competencias persoais, como a linguaxe ou as habilidades cognitivas e socioemocionais.

O TEA é un trastorno do desenvolvemento cunhas características moi definidas e propias que necesitan unha intervención específica. Os profesionais deben ter unha formación especializada no ámbito.

O Servizo de Atención Temperá (0-6 anos) ou o servizo de intervención posterior debe ofrecer un programa cuns obxectivos individualizados, medibles e fixados nun prazo, con revisións periódicas dos obxectivos alcanzados.

«É necesario comprender a natureza do autismo e como esta interactúa (...) coa personalidade e as experiencia de cada persoa en concreto. Non se trata dunha tarefa fácil, pero si dunha tarefa que merece a pena: comprender as persoas con autismo, e traballar con elas baseándonos na comprensión, pode supoñer unha enorme diferenza a hora de axudar a esas persoas para conseguir a mellor de elas mesmas, e aunque e desexable un comezo temperá, (...) nunca é demasiado tarde para facer algo que mereza a pena».

RITA JORDAN

Prácticas recomendadas.

Aínda que as prácticas recomendadas son a Intervención psicoeducativa, necesitamos de máis e mellor investigación sobre as intervencións que se empregan, así como máis estudos en relación para os efectos diferenciais dos programas e das estratexias, en función das diferenzas individuais de cada persoa con TEA.

Os resultados que dispoñemos sobre a eficacia da Intervención psicoeducativa, poderían ser útiles para unhas determinadas idades pero non para outras, ou para unhas características persoais distintas, como poderían ser o desenvolvemento cognitivo, comunicativo ou social.

Aínda así, son varios os estudos que nos propoñen algunhas recomendacións provisionais. As intervencións baseadas elementos básicos dos procedementos condutuais son as que maior evidencia de efectividade mostran, fundamentalmente adoptando o modelo de Apoio condutual positivo.

Pero sen dúbida, toda intervención debe adxuntar o coñecemento contrastado coa experiencia e o consenso profesional cos intereses das persoas con TEA e as súas familias. Este consenso baséase en que a abordaxe principal para os TEA é de natureza psicoeducativa.

Se fose necesario deberíamos combinar esta intervención con tratamento farmacolóxico (ECRI Institute, 2009 a, 2009 b).

O tratamento baseado no uso de psicofármacos, non abordan de forma explícita as dificultades na sintomatoloxía comunicativa e social. O seu uso é efectivo na redución de síntomas asociados, como insomnio, problemas condutuais, lesións a si mesmos, etc.

Para concluír será determinante que toda intervención debe estar organizada nun sistema de coordinación entre os distintos ámbitos próximos á persoa con TEA, como o sanitario, educativo e o social.

É importante que calquera tipo de intervención que fagades teñades de información que vos permita coñecer, valorar e participar xunto cos profesionais na intervención do voso fillo ou filla.

A partir da avaliación o plan de intervención estará baseado en desenvolver as competencias da persoa con TEA e modificar o espazo para axustarse a súas peculiaridades. Deben realizarse prácticas baseadas en evidencias científicas e que favorezan a xeneralización das habilidades adquiridas noutros contextos (casa, centro educativo...).

O primeiro que buscan as nais e pais do Coidamos-TEA nun profesional que intervirá e traballará co neno ou nena con autismo é que esta persoa estea especializada no TEA e que manteñan unha comunicación constante coa familia. Proporcionándolle a esta, información suficiente sobre o que se está a traballar e estratexias e pautas para traballar na casa ou no colexio, facendo a súa intervención extensible a todos os contextos nos que participa o neno/a.

«É importante tamén que a/o terapeuta estea aí tamén para ti dispoñible no caso de que teñas dúbidas. Que teñas a dispoñibilidade de solicitar unha titoría para falar con calma, que poidas por exemplo ver vídeos das terapias para que vexas como traballan co neno/a e poder sacar ideas sobre como traballar na casa co teu fillo ou filla, e que vexas que hai progresos».

NAI DE PORRIÑO

«Diríalle que teñan en conta se realmente teñen coñecemento sobre o autismo, que coñeza ao neno, que saiba as necesidades que ten».

NAI DE CEE

“

O QUE ME APRENDEU O AUTISMO

”

A min o autismo do meu fillo ensinoume a priorizar e a valorar, a ter outra perspectiva da vida, do mundo e da xente, a analizar máis os porqués de moitas cousas e a ver que hai mundos paralelos e moi distintos aos nosos; a ser mellor persoa, a emocionarme moitísimo máis con todo pero sobre todo a valorar e priorizar o que é importante do que non é importante.

NAI DE BURELA

QUE ME ACHEGOU TER UN FILLO/A CON AUTISMO.

Criar a un fillo/a con TEA pode converterse nunha experiencia capaz de cambiar a vida. Pode obrigar as familias a examinar as propias crenzas e valores. Convivir cun fillo ou filla con TEA pode aumentar a conciencia do que é importante, alterar as súas prioridades e a forma de vida da familia.

Co tempo pódese recuperar os sentimentos de control sobre as circunstancias positivas do voso fillo ou filla e experimentar novas perspectivas que proporcionen profundas satisfaccións, enriquecementos e o recoñecemento das contribucións positivas que ofrecen as persoas con discapacidade tanto para eles/as, como para a familia e para a sociedade no seu conxunto.

EXPERIENCIA
VITAL

REVISIÓN
DE VALORES

TOMA DE
PERSPECTIVA

ENRIQUECEMENTO

emathilde_lagevin

*«Ensinoume a valorar as pequenas cousas:
unha aperta, un bico... o resto é todo material».*

*«A disfrutar máis do presente, e do día a día pouco
a pouco e a marcarme obxectivos máis curtos».*

NAIS DE PONTEAREAS

*«...A medida que pasan as cousas vas descubrindo outras
marabillosas, a pesar de que é duro, empezas a dar máis
valor a certas cousas que antes non valorabas».*

PAI DO PORRIÑO

*«A medida que van
medrando, e vas vendo o seu
desenvolvemento, volven
moitas alegrías e ganas de
facer outra vez cousas».*

PAI DE MONFORTE DE LEMOS

BIBLIOGRAFÍA E RECURSOS

RECURSOS BIBLIOGRÁFICOS

- ATTWOOD, T. (2009), *Guía del Síndrome de Asperger*. Editorial Paidós Ibérica
- AUTISM SPEAKS. *Manual de los 100 días. Información tras un diagnóstico*
- BARON-COHEN, S. e BOLTON, P. (1998), *Autismo. Una guía para padres*. Madrid, Alianza Editorial
- BROCK, C. (2008), *Mi familia es diferente: cuaderno de actividades para hermanos y hermanas de niños con autismo o síndrome de Asperger*. Edita Autismo Burgos
- FRITH, U. (2004), *Autismo: Hacia una explicación del enigma*. (2ª Ed.) Alianza Editorial
- HORTAL C. (2015), *Trastorno del Espectro Autista ¿Cómo ayudar a nuestro hijo con TEA?* Ediciones Medici
- LALIN O. e MEDRAÑO E. ,*Me duele la luna* (2017). Editorial Psylicom
- MARTÍNEZ Mª A., CUESTA, J. e colaboradores ([2012] 2013), *Todo sobre el autismo. Guía completa basada en la ciencia y en la experiencia*. Editorial Altaria
- M. PRIZANT, B. e FIELDS-MEYER, T. (2018), *Seres humanos únicos. Una manera diferente de ver el autismo*. Editorial Alianza
- PÉREZ MARTOS, J. e LLORENTE COMÍ, M., Equipo DELETREA (2008), *El niño que se le olvido como mirar: comprender y afrontar el autismo*. Editorial La esfera de los libros
- PÉREZ MARTOS, J. e LLORENTE COMÍ, M., Equipo DELETREA (2018), *Los niños pequeños con autismo. Soluciones prácticas para problemas cotidianos*. Editorial CEPE
- WING, L. (1998), *El autismo en niños y adultos. Una guía para la familia*. Barcelona, Editorial Paidós

NOVELAS

- FERNÁNDEZ, Mª L. (2014), *La mirada de Ángel*. Ediciones del viento
- GALLARDO, M. (2007), *María y yo*. Editorial Astiberri
- GALLARDO, M. (2015). *María cumple 20 años*. Editorial Astiberri
- HADDON, M. (2016), *El curioso incidente del perro a medianoche*. Editorial Salamandra
- HIGASHIDA, NAOKI (2015), *La razón por la que salto*. Roca Editorial
- TAMMET, D. (2007), *Nacido en un día azul*. Editorial Sirio

INFORMACIÓN NA REDE

Federación Autismo Galicia
www.autismogalicia.org

Confederación Autismo España
<http://www.autismo.org.es>

Autismo Europa
<http://www.autismeurope.org>

Autism Speaks/National Alliance for Autism Research
<http://www.autismspeaks.org>

Asociación Española de profesionales del autismo
www.aetapi.org

Real Patronato de Discapacidades
<http://www.rpd.es>

Instituto de Salud Carlos III. Grupo de Expertos dos TEA
<http://www.isciii.es/htdocs/centros/enfermedadesraras/autismo/objetivos.jsp>

A CORUÑA

ASPANAES

Camiño da Igrexa, 40 baixo - 15009 A Coruña
981130 044 - administracion@aspanaes.org
www.aspanaes.org

ASPERGA

Avda. de Oza, 240, 1º - 15006 A Coruña
881 917 318 / 633 283 164 - asperga@asperga.org
www.asperga.org

FEDERACIÓN AUTISMO GALICIA

Rodríguez de Viguri, 35, baixo
15703 Santiago de Compostela (A CORUÑA)
981 589 365
info@autismogalicia.org
www.autismogalicia.org

Fundación Autismo Coruña

FUNDACIÓN AUTISMO CORUÑA

Camiño da Igrexa, 40 baixo - 15009 A Coruña
981130553 - info@autismocoruna.org
www.autismocoruna.org

LUGO

CAPACES LUGO

Monte Faro, 2, baixo (local 1)
Casa Poeta María Mariño - 27003 Lugo
619 170 890 - capaceslugo@gmail.com
capaceslugo.blogspot.com

OURENSE

POR ELES TEA

Ramón y Cajal, 6 baixo - Ourense
988 701 658 - peteaou@peteaou.org
www.porelestea.es

TRASCOS

Santo Domingo 35, entresollado 1 - 32003 Ourense
988 049 632 / 655 902 026 - asociaciontrascos@gmail.com
asociacion-trascos.webnode.es

PONTEVEDRA

APA CASTRO NAVAS

Navás (Priegue), 11 - 36391 Nigrán
986 365 558 - castronavas@menela.org

APA CENTRO DE EDUCACIÓN ESPECIAL MENELA

Camiño da Veiguiña, 15 (Alcabre) - 36212 Vigo
986 240 703

APA MECOS «Os Mecos»

Almirante Fontán, Vilaxoán, 11
36611 Vilanova de Arousa
986 909 982 - apamecos@hotmail.com

APACAF

Placer, 5, 3º B - 36202 Vigo
986 226 647 / 986 587 475 - info@apacaf.org
www.apacaf.org

AUTISMO VIGO

Avda. Camelias, 108, oficina 2 - 36211 Vigo
986 437 263 - autismovigo@gmail.com
www.autismovigo.org

FAMILIAS AZUIS

Oriente, 8 - 36860 Ponteareas
familiasazuis@gmail.com

FUNDACIÓN MENELA

Marqués de Alcedo, 19 - 36203 Vigo
902 502 508 / 986 423 433 - fundacion@menela.gal
www.menela.gal

FUNDACIÓN TUTELAR CAMINO DO MIÑO

Xoanelo, 2 - 36202 Vigo
986 222 023 / 902 502 508
fundacion_tutelar@cmiño.org
fundacion@menela.org

ASTEAVI

Coruña, 44, baixo - 36208 Vigo
986 414 346 - teavi.teavi@gmail.com
www.asteaviasociacion.blogspot.com

UN MAIS

670 984 046 - asociacion.unmais@gmail.com
www.unmais.es

Servizo para Familias e Persoas con TEA

FEDERACIÓN AUTISMO GALICIA

autismogalicia.org

Sede social da Federación

Rúa Home Santo de Bonaval, 74 baixo

Centro de recursos

Rúa Rodríguez de Viguri, 35
15703 Santiago de Compostela

Tel. +34 **981 589 365**
info@autismogalicia.org

XUNTA
DE GALICIA

CONSELLERÍA
DE SANIDADE

SERVIZO
GALEGO
DE SAÚDE